

СЕКЦІЯ 9 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 336.01

Морщ Я.І.
аспірант,
Класичний приватний університет

ПЛЮРАЛІЗМ ПОГЛЯДІВ ЩОДО ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

У статті розглянуто розуміння українськими науковцями поняття фінансової політики. Зроблено висновок про відсутність загальноприйнятого трактування поняття. Досліджено наукові напрацювання у вітчизняній науковій літературі через призму розуміння сутності поняття фінансової політики. Простежено наявність системності в розумінні та трактуванні цього поняття через систему податкових і бюджетних важелів. Зазначено, що в українській науковій думці вкрай рідко звертають увагу на необхідність узгодження складових фінансової політики з метою їх ефективної реалізації. Зроблено висновок, що неефективність системи державного управління може стати на заваді впровадження заходів економічного регулювання через систему податкових і бюджетних інструментів фінансової політики. Наведено трактування зарубіжними вченими сутності поняття фінансової політики. Виявлено, що розуміння сутності поняття фінансової політики має полягати у синергетичній реалізації податкової, бюджетної політики та програм соціального спрямування.

Ключові слова: фінансова політика, державні фінанси, фінансова політика, наукова думка, державна політика.

Морщ Я.И. ПЛЮРАЛИЗМ ВЗГЛЯДОВ ОТНОСИТЕЛЬНО ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНСКОЙ НАУЧНОЙ МЫСЛИ

В статье рассмотрено понимание украинскими учеными понятия фискальной политики. Сделан вывод об отсутствии общепринятой трактовки понятия. Исследованы научные наработки в отечественной научной литературе через призму понимания сущности понятия фискальной политики. Простежено наличие системности в понимании и трактовке этого понятия через систему налоговых и бюджетных рычагов. Отмечено, что в украинской научной мысли крайне редко обращают внимание на необходимость согласования составляющих фискальной политики с целью их эффективной реализации. Сделан вывод, что неэффективность системы государственного управления может помешать внедрению мер экономического регулирования через систему налоговых и бюджетных инструментов фискальной политики. Приведены трактовка зарубежными учеными сущности понятия фискальной политики. Выведено, что понимание сущности понятия фискальной политики должна заключаться в синергетической реализации налоговой, бюджетной политики и программ социальной направленности.

Ключевые слова: фискальная политика, государственные финансы, финансовая политика, научная мысль, государственная политика.

Morshch Ya.I. PLURALISM OF VIEWS ON FISCAL POLICY IN UKRAINIAN SCIENTIFIC THOUGHT

The article deals with an understanding of the concept of fiscal policy by Ukrainian scientists. The conclusion about the absence of a generally accepted interpretation of the concept is made. The scientific developments in Ukrainian scientific literature through the prism of understanding of the essence of the concept of fiscal policy are studied. In the article it is emphasized that this concept is characterized by the consistency in understanding and interpretation through tax and budget levers. It is noted that the Ukrainian scientific thought rarely pays attention to the need to harmonize the components of fiscal policy for their effective implementation. It is concluded that the inefficiency of public administration can hinder the implementation of economic regulation through taxation and budgetary tools of fiscal policy. An interpretation of foreign scientists of the concept essence of fiscal policy is given. It is found that understanding of the essence of fiscal policy concept should be in synergistic implementation of tax and budget policy and programs of social purposes.

Keywords: fiscal policy, public finance, financial policy, scientific thought, public policy.

Постановка проблеми. В умовах економічної, соціальної та політичної напруженості в країні виникає необхідність підвищеної уваги до економічних процесів. Тільки виважена політика може стати основою як у запобіганні процесів стагнації, так і в її подоланні. Вибір інструментарію для реалізації державою своїх функцій досить широкий. Проте реальна динаміка соціально-економічних показників України створює підґрунтя для припущення щодо викривлення розуміння кінцевих цілей реалізації економічної політики.

Одним із дієвих державних інструментів впливу на соціально-економічний розвиток країни є фінансова політика. На різних фазах економічного циклу через механізм такої політики можливо створити умови для стабілізації ділової активності чи її стимулювання. Звичайно, створення універсальних методів подолання кризових явищ не вбачається можливим, оскільки кожна криза має свої передумови, особливості прояву та розвитку в часі. Однак саме застосування інструментарію фінансової полі-

тики в існуючих умовах вбачається максимально оптимальним рішенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування постулатів фінансової політики пов'язано з ім'ям американського економіста Дж. Кейнса. Протягом тривалого часу в зарубіжній науковій літературі дискутують щодо ефективності її застосування. Однак, реалізується на практиці повсякчас.

В українських наукових джерелах також проведено аналіз фінансової політики. Так, С. Юрій [20] розглядав можливість створення системи економічних відносин на засадах оптимізації інтересів державних органів влади та суб'єктів господарювання через застосування інструментарію фінансової політики. У праці А. Вірченко [2] проведено аналіз податкової та бюджетної політики як складової частини фінансової політики. О. Данілов [3] розглянув застосування податкових важелів для досягнення позитивної динаміки у формуванні конкурентоспроможності економіки країни. О. Десятнюк [4] провела аналіз існуючих ризиків фінансової політики сучас-

ної України. І. Лук'яненко [8] здійснила розрахунок впливу змін складових фіскальної політики на макроекономічні показники України. У роботі В. Мельника [9] розглянуто підходи українського уряду до регулювання національної економіки починаючи з отримання незалежності, виявлено відсутність системності проведених заходів фіскальної політики. В. Пасічник [10] проаналізував процес перерозподілу доходу секторів економіки через інструментарій фіскальної політики (податкові ставки, надання пільг тощо), звернувши увагу на суто фіскальну спрямованість політики, що реалізується.

Постановка завдання. Визначити розуміння сутності поняття фіскальної політики та ролі в регулюванні економічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення особливостей функціонування фіскальної політики та її впровадження набуває все більшого інтересу в наукових колах. Відбувається пошук дієвого механізму впливу на активність економічної національної системи. Безперечно, вивчення політики, реалізація якої надає можливість регулювання стану господарської кон'юнктури та перерозподілу національного доходу, створення умов для нагромадження ресурсів з метою фінансового забезпечення реалізації соціальних програм, стимулювання економічного зростання, регулювання рівня зайнятості тощо, привертає увагу з метою її системного аналізу.

В українській науковій літературі сутність цієї політики досить довгий час зводилася до розгляду та аналізу податкової системи з подальшими рекомендаціями її реформування, визначення податкового тягаря чи рекомендацій стосовно збалансування державного бюджету. Отже, відбувається підміна розуміння сутності поняття фіскальної політики аналізом особливостей функціонування та реалізації податкової та бюджетної політики. За такого підходу нівелюється ефект цілісного застосування інструментів фіскальної політики.

Отже, акцентовано насамперед на інструментах її реалізації [1], рідше – на теоретичних роз'ясненнях особливостей застосування дискреційної та автоматичної (недискреційної) фіскальної політики [12; 13]. Головним завданням її реалізації вбачається наповнення дохідної частини бюджету країни [3; 18]. Основну мету впровадження фіскальної політики почали ототожнювати насамперед із фіскальною функцією податкової системи, яка є лише одним із інструментів її реалізації. Як зазначає О. Чепікова [17, с. 12], такий підхід характерний для країн з транзитивною економікою.

Загальноприйнятого трактування поняття «фіскальна політика» в науковій літературі сьогодні немає, законодавчо воно не закріплено. Трапляється застосування понять бюджетно-податкова [2; 10; 14] політика, податково-бюджетна [8, с. 235] політика, фіскально-податкова політика для опису системи заходів, що пов'язані з застосуванням бюджетних, податкових механізмів регулювання економіки.

Наявність варіацій можливо пояснити помилкою в перекладі на початковому етапі ознайомлення з поняттям. Так, іноді під час перекладу англійських наукових робіт, «fiscal policy» трансформується у «фінансову політику» або «податково-бюджетну». Однак, при розгляді першоджерел використовують поняття «fiscal policy» в розумінні «фіскальної політики» [22; 23], про що свідчать оригінальні тексти, а не фінансової політики («financial policy») [21].

Трактування фіскальної політики (табл. 1) як фінансового механізму регулювання економічної діяльності як західними, так і українськими науковцями, характеризуються як певною варіативністю довкола її інструментів, так і кінцевої мети застосування.

Фіскальна політика у розумінні І. Цапа [16] є сукупністю заходів, які належать до сфери податкової та бюджетної політики з урахуванням їх спільного впливу на макроекономічні процеси та стимулюванні економічного розвитку країни.

Визначаючи сутність і особливості фінансового механізму впливу на економічні процеси, В. Тарангул акцентує на дієвості саме фіскальної політики, яку ототожнює з бюджетно-податковою. У тексті наукових праць дослідник використовує почергово ці два поняття як такі, що описують одні й ті самі механізми [14].

І. Лук'яненко розглядає фіскальну політику як таку, що має впливати на формування не тільки податкової та бюджетної, а й державної політики пенсійного реформування [8].

Сутність фіскальної політики на макроекономічній арені фінансового регулювання, І. Скоропад та О. Герасимчук вбачають у забезпеченні макроекономічної стабільності та у стимулюванні економічного зростання [13].

Використання інструментарію фіскальної політики як антициклічного механізму регулювання макроекономічних процесів розглядає В. Сацик [12] як один із максимально ефективних. Рівень безробіття в Україні значно перевищує природний, а реальний сектор економіки, як і вся ділова активність, що регулюється державою, потребує стимулювання та підтримки [12, с. 151–152].

Таблиця 1

Трактування змісту поняття «фіскальна політика»

Автор	Зміст поняття
	у західній науковій думці
Самуельсон П.	сукупність заходів у сфері оподаткування та видатків, а також методів фінансування цих видатків [11, с. 83]
Хейне П.	політика спрямована на регулювання і запобігання небажаних змін сукупного попиту за допомогою планованих змін державних витрат і податків [15, с. 591]
Долан Е., Ліндсей Д.	інструмент впливу на сукупний попит за допомогою регулювання структури оподаткування, трансфертних платежів, субсидування та державних закупівель та замовлень [5, с. 326]
	в українській науковій думці
Юрій С., Квасовський О.	система економічних відносин, що формується стосовно заходів органів влади щодо оптимізації податкових надходжень та державних видатків для вирішення стратегічних завдань, що стоять перед державою та відповідають конкретним історичним умовам, на засадах узгодження державних інтересів та економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності [20, с. 63]
Мельник В.	маніпулювання доходами й видатками бюджету для досягнення певних соціально-економічних цілей [9, с. 11]

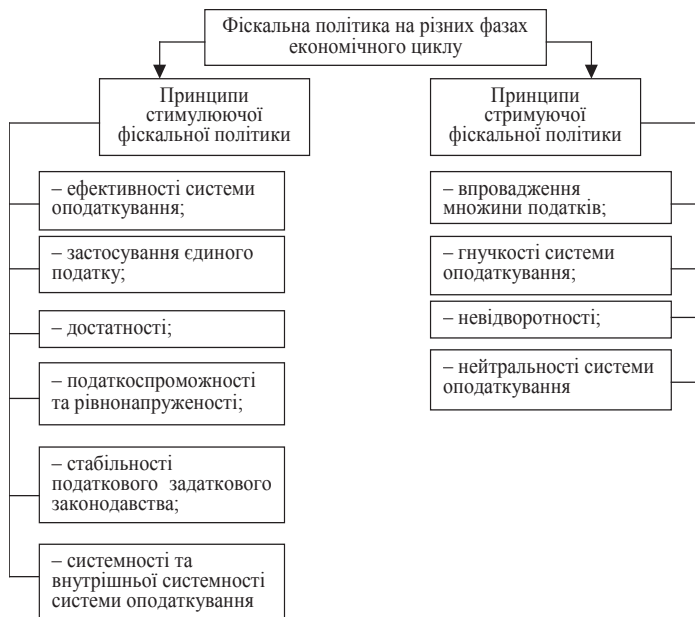

Рис. 1. Принципи реалізації стимулюючої та стримуючої фіскальної політики державними органами влади

Джерело: складено на основі опрацювання [19]

Розглядаючи фіскальну політику як механізм впливу на ділову активність та на динаміку макроекономічних показників, В. Шевченко виділяє певні принципи її реалізації залежно від різних фаз економічного циклу (рис. 1).

Розглядаючи сутність фіскальної політики не можливо не звернути увагу на особливості її формування та впровадження, а саме [6; 11; 15; 16]:

- наявність часового лагу розпізнавання, що характеризується проміжком часу між початком економічних негараздів і усвідомленням їх наявності;

- адміністративна затримка прийняття рішень. За умов довгострокових бюрократичних механізмів прийняті рішення можуть бути недоречними та несвоєчасними;

- функціональне запізнення, що характеризується часовим лагом між прийняттям рішення урядом і початком їх впливу на суб'єкти господарювання;

- наявність політичної волі. Рішення, що стосуються економіки, насамперед, формуються на базі політичних рішень. Це значно ускладнює процес прийняття та її реалізації;

- під поняттям «інші цілі» розуміється наявність покладених на державу функцій, які пов'язані не лише з координацією витрат-доходів уряду та системи оподаткування;

- схильність до застосування стимулюючих заходів. Збільшення витратків соціальної сфери політично привабливі;

- діловий цикл, обумовлений політичними мотивами. Відбувається маніпулювання фіскальною політикою з метою максимізації підтримки виборців, навіть якщо їх фіскальні рішення мають тенденцію дестабілізувати економіку. Відповідно до цих поглядів, фіскальна політика може бути інструментом здійснення політичної корупції, виходячи з політичних цілей, і стати причиною економічних коливань;

- ефект витіснення. Сутність ефекту витіснення полягає в тому, що стимулююча (дефіцитна) фіскальна політика буде в тенденції вести до зростання процентних ставок і скорочення інвестиційних

витрат, таким чином послаблюючи або повністю підриваючи стимулюючий ефект фіскальної політики;

- ефект чистого експорту. Скорочуючи внутрішню ставку відсотка, стримуюча фіскальна політика має тенденцію збільшувати чистий експорт. Результатом цього є знижений зовнішній попит на національну валюту, знецінення цієї валюти і, отже, збільшення чистого експорту (сукупний попит збільшується, почасти протидіючи стримує фіскальної політики).

До особливостей формування внутрішнього лагу фіскальної політики О. Костяна зараховує особливості системи оподаткування країни з урахуванням превалювання прямих або непрямих податків, а також частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через податкову систему. Крім того, суттєве значення має рівень розвитку економіки та якість державного управління [6, с. 141].

Крім того, фіскальна політика має значний внутрішній лаг. З моменту виникнення економічної необхідності, тобто самої кризової ситуації, і до моменту затвердження необхідних рішень через органи державної влади існує суттєва часова різниця. Особливо проявляється за демократичних режимів.

Як наголошують науковці, зміни, які відбувалися та мають впроваджуватися, в українській економіці не базуються на чіткій економічній доктрині, не мають системного характеру та створюють підґрунтя для формування фіскальних ризиків на макроекономічному рівні. І реалії економічної ситуації ці висновки лише підтверджують.

Як зазначають А. Чухно та В. Мельник, зміни урядових команд призводять до значних (і нерідко полярних) поворотів у реалізації фіскальної політики [7, с. 34].

Однак, інтерес науковців та широкого загалу до фіскальної політики не став запорукою адаптації положень до реалій української економіки із забезпеченням системного підходу у проведенні економічних змін. Як зазначав В. Мельник ще 2008 р., «надмірна захопленість усіх без винятку українських політиків реформізмом не сприяє впорядкуванню фіскальної політики держави та її спрямуванню в єдине русло» [9, с. 11].

Проведення активної фіскальної політики ускладнюється труднощами макроекономічного прогнозування, які виникають унаслідок недосконалої економічної інформації, мінливості економічних очікувань.

Висновки з проведеного дослідження. Фіскальна політика реалізує фінансову політику через взаємодію у синергії податкової, бюджетної та соціальної політики. Лише за цих умов можливо ефективно впроваджувати заходи щодо формування конкурентоспроможної економічної системи. Однобічність розуміння фіскальної політики у якості реалізації на практиці податкової чи бюджетної політики може пояснюватися неефективністю функціонування державних інституцій. І, як результат, складністю впровадження, а також здійснення контролю стосовно протікання у реальному часі заходів, які покликані покращити добробут населення.

Українська наукова думка трактує фіскальну політику як механізм макроекономічного регулювання з метою виконання державою своїх функцій. Однак, зважаючи її при цьому лише до податкової та бюджетної політики.

Відсутність єдиного погляду на фінансову політику в подальшому призводить до плюралізму думок щодо її застосування та реалізації за практичних умов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алейнікова О. В. Еволюція теоретичних підходів щодо формування ефективної фінансової політики держави / О. В. Алейнікова // *Економіка та держава*. – 2013. – № 4. – С. 25–28.
2. Вірченко А. А. Реактуалізація кейнсіанського підходу до аналізу бюджетно-податкової політики / А. А. Вірченко // *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. – 2011. – № 3. – С. 44–50.
3. Данилов О. Д. Налоговая составляющая фінансової політики підвищення конкурентоспособності національної економіки / О. Д. Данилов // *Інформаційні технології в освіті*. – 2013. – № 17. – С. 82–90.
4. Десятнюк О. М. Ризики фінансової політики як загроза макроекономічній стабільності держави / О. М. Десятнюк // *Світ фінансів*. – 2012. – № 4. – С. 23–29.
5. Долан Э. Дж. Макроэкономика / Э. Дж. Долан, Д. Е. Линдсей ; пер. с англ. В. В. Лукашевич и др. – Санкт-Петербург : АО «Санкт-Петербург оркестр», 1994. – 402 с.
6. Костяна О. В. Аналіз впливу заходів дискреційної податкової політики на бази оподаткування прямих податків / О. В. Костяна // *Бізнес Інформ*. – 2012. – № 7. – С. 141–145.
7. Кудряшов В. П. Фінансові важелі стабілізації та економічного зростання в Україні / В. П. Кудряшов // *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. – 2009. – № 4 (47). – С. 37–31.
8. Лук'яненко І. Г. Моделювання впливу змін фінансової політики на економіку України / І. Г. Лук'яненко // *Бізнес-інформ*. – 2012. – № 4. – С. 201–204.
9. Мельник В. М. Фінансова політика держави в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / В. М. Мельник // *Фінанси України*. – 2008. – № 11. – С. 11–17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2008_11_3.
10. Пасічник В. А. Вплив бюджетно-податкової політики на утворення та розподіл доходу основних секторів економіки / В. А. Пасічник // *Наукові праці НДФІ*. – 2008. – Вип. 3. – С. 9–21.
11. Самуельсон П. *Економіка* : в 2-х т. : пер. с англ. / П. Самуельсон, В. Нордхауз. – Москва : НПО «Алгон», 1994. – Т. 1, Т. 2. – 740 с.
12. Сазик В. І. Антициклічне регулювання економіки України в сучасних умовах волатильності міжнародних ринків / В. І. Сазик // *Міжнародна економічна політика*. – 2009. – Вип. 1–2. – С. 129–156.
13. Скоропад І. С. Фінансова політика як спосіб наповнення державного бюджету / І. С. Скоропад, О. В. Гарасимчук // *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. – 2011. – № 714. – С. 529–533.
14. Тарангул В. І. Бюджетно-податковий механізм у системі фінансового стимулювання розвитку регіонів / В. І. Тарангул // *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. – 2012. – № 4. – С. 74–81.
15. Хейне П. *Экономический способ мышления* / П. Хейне. – Москва : Catallaxy, 1993. – 704 с.
16. Цап І. М. Проблеми та перспективи фінансової політики в Україні / І. М. Цап // *Ефективність державного управління*. – 2013. – Вип. 35. – С. 339–345.
17. Челикова Е. М. Современные направления исследований фінансової політики [Электронный ресурс] / Е. М. Челикова // *Вестник Белорусского государственного экономического университета*. – 2006. – № 1. – С. 11–16. – Режим доступа: <http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/5088/2/Chelikova%20Sovremennye%20napravleniya%20issledovaniy%20fiskal%27noy%20politiki.pdf>.
18. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // *Економіка України*. – 2012. – № 10. – С. 24–33.
19. Шевченко В. М. Принципи фінансової політики держави на різних фазах економічного циклу / В. М. Шевченко // *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. – 2012. – № 1 (5). – Т. 2. – С. 399–403.
20. Юрій С. І. Фінансова і стимулююча ефективність спрощених режимів оподаткування для приватних підприємців / С. І. Юрій, О. Р. Квасовський // *Фінанси України*. – 2002. – № 8. – С. 63–70.
21. Financial policies. Glossary of statistical terms [Electronic resource] / Organisation for Economic Co-operation and Development. – Mode of access: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4469>.
22. Tcherneva R. P. The Return of Fiscal Policy: Can the New Developments in the New Economic Consensus Be Reconciled with the Post-Keynesian View? [Electronic resource] / R. P. Tcherneva // *The Levy Economics Institute. Working Paper*. – 2008. – № 539. – 49 p. – Mode of access: <http://hdl.handle.net/10419/31525>.
23. Wren-Lewis S. Macroeconomic Policy in Light of the Credit Crunch: The Return of Counter-cyclical Fiscal Policy? / S. Wren-Lewis // *Oxford Review of Economic Policy*. – 2010. – Vol. 26. – № 1. – P. 71–86.